

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ МОЛОКА

Проаналізовано механізм ціноутворення на ринку молока в усіх категоріях господарств радіоактивно забрудненого регіону (Овруцький, Коростенський, Лугинський, Народицький, Ємільчинський, Олевський райони) та запропоновано напрями його удосконалення.

Постановка проблеми

Розв'язання проблеми національної продовольчої безпеки знаходиться в тісному зв'язку зі збалансованим розвитком усіх складових частин ринку молока, в тому числі сфери обміну. Адекватне функціонування останньої, зумовлює пропорційний розподіл капіталу між усіма структурними елементами молокопродуктового підкомплексу, розширений процес відтворення, нарощування конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників, підвищення економічної ефективності виробництва,

© Р. В. Глібов

зміцнення фінансової стійкості ринкових суб'єктів, удосконалення маркетингового інструменту управління збутовою діяльністю. Найбільш складно досягнути розв'язання проблеми ціноутворення на ринку молока в зоні радіоактивного забруднення Житомирської області, внаслідок негативного впливу екологічних чинників на економічні взаємовідносини в сфері обміну.

Стан вивчення проблеми

Питання ціноутворення досліджується вченими під різними кутами зору. Виходячи з минулої практики підтримки аграрного сектора Музика П. М., Котько Н. М. [8, с. 73] стверджують, що зростання доходності сільськогосподарського виробництва через підвищення закупівельних цін, для забезпечення виробникам можливості розширеного відтворення, не розв'яже проблеми необхідного зростання обсягів продукції. Адже введення диференційованих надбавок до закупівельних цін, зокрема в 1988–1989 роках забезпечило сільськогосподарським підприємствам зростання прибутку порівняно 1986–1987 роками на 51,3 %, водночас збільшення виробництва за ці роки становило в середньому 3 %. Саблук П. Т. [11], Шпичак Ю. М. [12] зазначають, що ціна повинна враховувати нормативні галузеві витрати, забезпечувати приблизно однаковий прибуток на авансований капітал з урахуванням його маси та терміну обороту всіх його складових, а отже і визначатися наступною формулою

$$Ц = Cn + Hc(Ov\phi + Ozac \times K \times 100),$$

де: C – ціна 1 т продукції, грн;

Cn – повна собівартість 1 т продукції, грн.;

Hc – середня норма прибутку (відношення прибутку по народному господарству до середньорічної вартості функціонуючого капіталу);

$Ov\phi$ – середньорічна вартість авансованого капіталу в основних виробничих засобах основного виробництва на 1 т продукції, грн;

$Ozac$ – оборотні засоби (собівартість 1 т продукції без амортизації), грн;

K – період обігу авансованих в поточні затрати оборотних коштів, років.

На думку Кваши С. М. [10, с. 47], Більського Б. В., Губені Ю. Є., Сватоша М. [1] важливим заходом в організації сільськогосподарського ринку, в тому числі ринку молока, є його державне регулювання через формування цін на сільськогосподарську продукцію: цільових (гарантованих), порогових (імпортних), інтервенційних (цін втручання). Оптимальні цінові пропорції – вважає Пасхавер Б. Й. [9, с. 62] – будуть досягнуті лише тоді, коли аграрна і промислова сфери зрівняються за показниками нагромадження і споживання на одного зайнятого. Дем'яненко С. І. [3, с. 44] аналізуючи дискусії навколо проблеми цінового паритету на сільськогосподарську і промислову продукцію вказує, що більшість економістів Заходу схиляється до думки про можливість досягнення паритету цін і тому пропонує вирівнювати можливості сільського господарства через концепції паритету доходу й паритету віддачі ресурсів.

Таблиця 1. Ціни, що фактично склалися на молоко і молочні продукти, продані заготівельним організаціям в розрізі категорій господарств, грн./т [4, 5, 6]

Райони	2000 р.				2001 р.				2002 р.					
	у тому числі				у тому числі				у тому числі					
	всі категорії господарств	сілськогосподарські підприємства	селянські (фермерські) господарства	особисті підсобні господарства громадян	інші господарські структури	всі категорії господарств	сілськогосподарські підприємства	селянські (фермерські) господарства	особисті підсобні господарства громадян	інші господарські структури	всі категорії господарств	сілськогосподарські підприємства	особисті підсобні господарства громадян	інші господарські структури
Смілянський	482,9	444,3		516,9		518,4	497,1	544,4	533,6		446,0	437,2	452,3	
Коростенський	509,3	479,2		527,1		548,0	587,0	544,7	544,7		428,9	412,0	448,0	
Лугинський	498,7	532,8	550,0	470,2		567,2	548,9	566,7	579,2		484,6	480,8	487,7	
Народичський	608,1	579,1		617,5		656,0	663,6	654,1	654,1		528,7	505,4	535,4	
Овруцький	576,9	582,7		569,4	544,6	608,4	632,5	570,0	563,6	431,4	532,0	568,2	480,5	376,0
Олевський	504,4	508,5		494,3		564,0	574,0		541,1		524,2	524,9	520,7	
В середньому:														
по регіону	531,1	514,7	550,0	545,6	544,6	570,9	575,4	556,9	567,7	431,4	483,4	490,0	477,2	376,0
по області	527,1	524,0	541,2	530,5	493,7	582,6	592,4	575,2	575,1	474,3	490,3	508,4	474,4	494,7
У % до області	100,8	98,2	101,6	102,8	110,3	98,0	97,1	96,8	98,7	91,0	98,6	96,4	105,6	76,0

Бойко В.І., Коржинський М.П., Лазня В.В., Коденська М.Ю., Басун С.Р., Василець Н.М. [7] стверджують про необхідність розробки державних стандартів на вміст у молоці обмінної енергії і на основі цього проводити коригування цін на молоко. Вміст обмінної енергії (ОЕ) у молоці рекомендують визначати за формулою

$$OE=(Ж\times 39,77 \text{ МДж})+(Б\times 23,86 \text{ МДж})+(В\times 17,56),$$

де: Ж – вміст жиру в 1 ц молока, кг;

Б – вміст білка в 1 ц молока, кг;

В – вміст вуглеводів в 1 ц молока, кг;

39,77; 23,86; 17,56 – відповідно вміст обмінної енергії в 1 кг жиру молока, 1 кг білка та 1 кг вуглеводів, МДж.

При цьому вони відмічають, спираючись на досвід Індії, що найбільш оптимальною з біологічної точки зору буде структура цін на молоко, при якій 57 % ціни залежатиме від вмісту в молоці жиру, і на 43 % – від вмісту сухого знежиреного молочного залишку. Галушко В.П., Ковтун О.А. [2, с. 89] зазначають, що процес ціноутворення в розвинутих країнах знаходиться в тісному взаємозв'язку з політикою державних цін, яка враховує дію наступних факторів: відповідність цін на сільськогосподарську продукцію і засоби виробництва; витрати на виробництво продукції в спеціалізованих (або близьких до них) фермерських господарствах; прибутковість фермерських господарств, спеціалізованих галузей і всього сільського господарства; доход фермерів на вкладений капітал і їх фінансові можливості ведення розширеного виробництва. Разом з тим, зазначені пропозиції розкривають підходи удосконалення цінового механізму в національних масштабах, не враховуючи при цьому регіональних особливостей.

Мета дослідження: аналіз механізму ціноутворення на ринку молока і обґрунтування напрямів його удосконалення в усіх категоріях господарств радіоактивно забрудненого регіону. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити наступні завдання:

- проаналізувати процес ціноутворення на регіональному ринку молока;
- вивчити механізм дотування сільськогосподарських товаровиробників та оцінити його вплив на систему ціноутворення;
- обґрунтувати напрями удосконалення цінового механізму на перспективу.

Виклад основного матеріалу

Насичення світового ринку молочних продуктів сухим молоком призвело до зниження середньої ціни реалізації зазначеного товару (за кордон) на регіональному ринку (з 1,60 тис. дол. за 1 тону у 2001 р. до 0,85–0,90 тис. дол. у 2002 р.), і, як наслідок, зниження закупівельних цін на сире молоко у всіх категоріях господарств.

Таблиця 2. Продаж молока та молочних продуктів усіма категоріями господарств переробним підприємствам, т [4, 5, 6]

Райони	2000 р.				2001 р.				2002 р.			
	всі категорії господарств	у тому числі			всі категорії господарств	у тому числі			всі категорії господарств	у тому числі		
		сільськогосподарські підприємства	селянські (фермерські) господарства	особисті підсобні господарства громадян		інші господарські структури	сільськогосподарські підприємства	селянські (фермерські) господарства		особисті підсобні господарства громадян	інші господарські структури	сільськогосподарські підприємства
Смільчинський	10029	4700	5329		14701	6132	8542		14715	6091	8624	
Коростенський	7055	2632	4423		4840	378	4462		9681	5121	4560	
Лугинський	1847	820	1011		2508	985	1502		3028	1367	1661	
Народичський	5446	1333	4113		6031	1169	4862		6500	1439	5061	
Овруцький	7776	4950	2510	316	10756	7057	3654	35	13816	8140	5651	25
Олевський	2977	2117	860		3694	2570	1124		2603	2177	426	
В середньому: по регіону	35130	16552	16	316	42530	18291	24146	35	50343	24335	25983	25
по області	191652	95171	1022	963	249755	108323	139634	70	247935	114952	131056	25
У % до області	18,3	8,6	9,5	0,2	17,0	7,3	9,7	70	20,3	9,8	10,5	1927

Дані табл. 1 свідчать, що у 2002 році проти 2000 року ціни на молоко і молочні продукти реалізовані заготівельним організаціям усіма категоріями господарств у забрудненому регіоні знизилися на 53,9 грн./т, у тому числі сільськогосподарськими підприємствами на 24,7, особистими підсобними господарствами громадян на 68,4, іншими господарськими структурами на 168,6 грн./т. У 2001 році проти 2002 року ціни на молоко реалізоване переробним підприємствам усіма категоріями господарств забрудненого регіону на 43,3 грн./т вищі, в тому числі по районах: Ємільчинському на 72,4, Коростенському на 119,1, Лугинському на 82,6, Народицькому на 127,3, Овруцькому на 76,4, Олевському на 39,8 грн./т.

Питома вага закупівельної ціни у складі середньої роздрібною ціни на молоко (у всіх категоріях господарств) у 2002 році становила в регіоні 38 % проти 46,8 % у 2001 році та 54,2 % у 2000 році.

Така ситуація є наслідком недостатнього контролю за правомірністю застосування цін та дотримання при цьому вимог антимонопольного законодавства у сфері вільного ціноутворення. Тому, для вирівнювання диспропорцій цінового механізму в молокопродуктовому підкомплексі необхідно забезпечити захист вітчизняних товаровиробників молока від недобросовісної конкуренції шляхом: активізації роботи на регіональному рівні щодо попередження і припинення антиконкурентних узгоджених дій між суб'єктами господарювання, які діють на ринку молока і молочних продуктів; виявлення і припинення дій місцевих органів виконавчої влади, що можуть обмежувати права суб'єктів господарювання вільно розпоряджатися своєю продукцією; широкого застосування ринкових засобів державного регулювання ринку молока та молочної продукції відповідно до регуляторної нормативної бази; інформування населення через засоби масової інформації та на зборах трудових колективів про заходи запобігання недобросовісній конкуренції на ринку молока і молочної продукції та про згубні її наслідки для товаровиробників.

Незважаючи на зменшення питомої ваги закупівельної ціни у складі роздрібною, реалізація молока і молочних продуктів усіма категоріями господарств переробним підприємствам продовжує зростати, про що і свідчать дані табл. 2.

У 2002 році обсяг молока і молочних продуктів реалізованого всіма категоріями господарств переробним підприємствам у регіоні становив 50 343 т, у тому числі сільськогосподарськими підприємствами 24 335 т, особистими підсобними господарствами громадян – 25 983 т, що вище відповідно на 15213; 7 783; 7 737 т проти рівня 2000 року. В результаті, питома вага реалізованого молока і молочних продуктів по регіону на рівні області у 2002 році проти 2000 року зросла на 2 %, у тому числі у сільськогосподарських підприємствах на 1,2 %, особистих підсобних господарствах на 1 %. Аналогічна ситуація відбулася у всіх районах регіону, крім Олевського.

Збільшення обсягу реалізації молока всіма категоріями господарств як по області, так і по регіону є наслідком відміни Урядом наприкінці 1997 року регулювання цін, та затвердженням у наступному році "Порядку нарахування та виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі" № 148. Відповідно до даного порядку, сума податку на додану вартість, що повинна сплачуватися до бюджету переробними підприємствами усіх форм власності за реалізовані ними молоко та молокопродукцію, у повному обсязі спрямовується виключно для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам та особистим підсобним господарствам населення за продані ними переробним підприємствам молоко; сума податку на додану вартість що підлягає сплаті до бюджету сільськогосподарськими підприємствами за реалізовані ними молоко і молочну продукцію вироблену у власних цехах, повністю залишається у розпорядженні цих сільськогосподарських підприємств і спрямовується на підтримку власного виробництва молочної продукції.

Таблиця 3. Сума дотацій за молоко у всіх категоріях господарств, тис. грн.

Райони	2000 р.		2001 р.		2002 р.	
	нараховано	перераховано	нараховано	перераховано	нараховано	перераховано
Ємільчинський	399,9	180,1	668,7	565,9	479,8	457,1
Коростенський	386,4	386,4	436,2	436,2	384,7	384,7
Лугинський	163,0	163,0	159,9	145,0	217,2	209,6
Народицький	513,4	507,4	623,2	623,2	605,0	605,0
Овруцький	752,3	696,4	1050,4	830,4	1315,9	1315,9
Олевський	183,7	183,7	228,7	228,7	207,3	184,4
Всього по:						
регіону	2398,7	2117,0	3167,1	2829,4	3209,9	3156,7
області	12452,9	11558,8	21389,0	20691,0	17750,0	17509,6
У % до області	19,3	18,3	14,8	13,7	18,1	18,0

У 2002 році нараховано дотацій за молоко в Ємільчинському районі 479,8 тис. грн., Лугинському – 217,2 тис. грн., Народицькому – 605,0 тис. грн., Овруцькому – 1315,9 тис. грн., Олевському – 207,3 тис. грн., що відповідно вище проти рівня 2000 року на 79,9; 54,2; 91,6; 563,6; 23,6 тис. грн. (табл. 3). Зросла при цьому маса грошових надходжень. У 2002 році порівняно з 2000 роком сума перерахованих дотацій за молоко у всіх категоріях господарств збільшилася в Ємільчинському районі на 153,8; Лугинському – на 28,6; Народицькому – на 19,2; Овруцькому – на 89,0; Олевському – на 0,4 %. Збільшилася по регіону частка перерахованих дотацій у складі нарахованих дотацій з 88,3 % у 2000 році до 98,3 % у 2002

році, або на 10,0 %. За зазначений період, по регіону на рівні області нараховано та перераховано дотацій за молоко у всіх категоріях господарств відповідно на 1,2 та 0,3 % менше.

На нашу думку, збільшення сум дотацій за молоко з однієї сторони діє позитивно – стимулює збільшення обсягу реалізації молока переробним підприємствам, а з іншої впливає негативно – захищає лише вказаний канал збуту. З метою створення пропорційної системи ціноутворення, яка б враховувала інтереси всіх учасників ринкового простору, необхідно передбачити у чинному законодавстві механізм дотації сільськогосподарських товаровиробників і при реалізації молока за іншими каналами збуту.

Висновки

Аналіз системи ціноутворення на регіональному ринку молока свідчить про зміцнення монопольного положення на ньому першої сфери агропромислового комплексу. Для удосконалення цінового механізму, необхідно забезпечити на регіональному рівні захист вітчизняних товаровиробників молока від недобросовісної конкуренції шляхом: активізації роботи по попередженню і припиненню антиконкурентних узгоджених дій між суб'єктами господарювання, які діють на ринку молока і молочних продуктів; виявлення і припинення дій місцевих органів виконавчої влади, що можуть обмежувати права суб'єктів господарювання вільно розпоряджатися своєю продукцією; широкого застосування ринкових засобів державного регулювання ринку молока та молочної продукції відповідно до регуляторної нормативної бази; інформування населення через засоби масової інформації, на зборах трудових колективів про заходи запобігання недобросовісній конкуренції на ринку молока і молочної продукції та про згубні її наслідки для товаровиробників; удосконалення нормативної бази щодо дотування виробників молока при його реалізації за іншими каналами.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку: удосконалення антимонопольного законодавства; розробка методологічних підходів по забезпеченню ефективної системи ціноутворення з врахуванням змін кон'юнктури зовнішнього і внутрішнього ринків; поліпшення протекціоністських заходів щодо захисту регіональних товаровиробників від інтервенції західних країн; пошуку та впровадження якісно нових методик цінової та нецінової конкурентної боротьби за ринкові сегменти.

Література

1. Більський Б.В., Губені Ю.Є., Сватош М. Організація ринку молока та молочних продуктів в Європейському економічному співтоваристві// Вісник аграрної науки. – К.: 1995. – №7. – С. 13–18.
2. Гадушко В.П., Ковтун О.А. Ціноутворення і маркетинг в АПК розвинутих країн//Економіка АПК. – 1995. – №9. – С. 89–93.

3. *Дем'яненко С.І.* Особливості формування виробничих вират і цін на продукцію сільського господарства//Економіка АПК. – 1996. – №12. – С. 42–48.
4. *Заклучний звіт про продаж продукції тваринництва всіма категоріями господарств за 2001 рік// Статистичний бюлетень. – Житомир, 2002. – С. 21, 22, 24.*
5. *Заклучний звіт про продаж продукції тваринництва всіма категоріями господарств за 2000 рік// Статистичний бюлетень. – Житомир, 2001. – С. 21, 22, 24.*
6. *Заклучний звіт про продаж продукції тваринництва всіма категоріями господарств за 1999 рік// Статистичний бюлетень. – Житомир, 2000. – С. 20, 21, 23.*
7. *Квашиа С.М.* Біржова діяльність та формування ринку сільськогосподарської продукції//Агроінком. – №3, 4, 5. – 1999. – С. 47–50.
8. *Музика П.М., Котько Н.М.* Особливості становлення ринку молока// Вісник аграрної науки. – 2001. – №1. – С. 71–73.
9. *Пасхавер Б.Й.* Ціноутворення в продовольчому комплексі//Економіка АПК. – 1995. – №10. – С. 60–64.
10. *Ринок продовольства /В.І. Бойко, М.П. Коржинський, В.В. Лазня та ін.; за ред. П.Т. Саблука, В.І. Бойка. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1996. – 277 с.*
11. *Саблук П.Т.* Ціна-інструмент управління//Економіка АПК. – 1996. – №4. – С. 3–7.
12. *Штичак О.М.* Принципи ціноутворення в АПК при переході до ринкової економіки // Економіка АПК. – 1995. – №3. – С. 3–10.